



Boekbespreking *God en Geld*, gezien vanuit de economie
Prof. dr. Lans Bovenberg (Erasmus Universiteit Rotterdam)

God en Geld – bezien vanuit de economie

Het meesterwerk van Jan Prij bevat een originele visie op economie. In plaats van wat er allemaal mis is in onze samenleving, laat Prij zien dat er reden is voor dankbaarheid. Prij schrijft: ‘De verborgen waarheid over de samenleving, de aanwezigheid van het goede nieuws, is bedolven geraakt onder een stroom van alarmerende berichten over de toestand van de wereld.’

Prij verzet zich tegen het Platonische denken. Materiële zaken, zoals handel, zijn niet minderwaardig ten opzichte van geestelijke, immateriële zaken. Prij’s boek is mede daarom een door en door christelijk manifest. Want als het woord dat vlees geworden is, verzoent Christus het ondermaanse met het hemelse. Het boek ademt een verfrissende waardering voor feilbare mensen zoals u en ik.

Religie heeft steeds weer de neiging om te vervallen in moralisme. Het boek van Prij is daar een stevige aanklacht tegen. Het gaat terug naar het hart van het evangelie: God is goed, vreest niet! En wat daaruit volgt: er is hoop voor de schepping, voor iedereen, oordeel dus niet!

Geld als icoon

Ik wil vandaag wat langer stilstaan bij hoofdstuk 8 uit Prij’s boek. Dit hoofdstuk bespreekt zowel de rol van geld als, wat Prij noemt, de economie van de dankbaarheid. Prij begint dit hoofdstuk veelbelovend. Hij schetst eerst twee visies op geld. De eerste is de economische: geld is neutraal. De tweede visie is in geloofskringen populair: geld als afgod en bron van veel kwaad. Prij zet tegenover deze twee visies een derde waarin geld niet tegenover God staat, maar kan bijdragen aan het goede leven. Prij belooft, ik citeer ‘Ik ga een lans breken voor de derde optie.’ In mijn woorden: geld als icoon in plaats van idool. Een idool verwijst naar zichzelf. Een icoon daarentegen verwijst naar de glorie van God.

Maar na deze prachtige belofte ben ik in de rest van hoofdstuk 8 toch wat teleurgesteld. De teksten lijken namelijk eerder bij de tweede, moralistische visie te passen dan de derde, iconische visie. Daarom geef ik wat suggesties voor hoe we geld kunnen zien als icoon waar we dankbaar voor mogen zijn. Wellicht biedt dat Jan inspiratie voor een volgende boek. Hoe dan ook, het is een

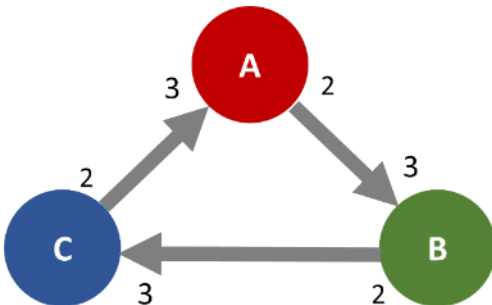
poging van mijn kant om gehoor te geven aan de oproep van Prij aan het einde van het hoofdstuk: 'jenzelf bekwamen in de economie van de dankbaarheid.'

De vruchtbare schepping

Ik begin bij de goede schepping. De schepping is vruchtbaar door samenwerking zoals in figuur 1: A doet wat voor B, die doet wat aan C die geeft wat aan A. Iedereen geeft en iedereen ontvangt. Deze wederzijdse dienstbaarheid kan waarde scheppen voor iedereen.

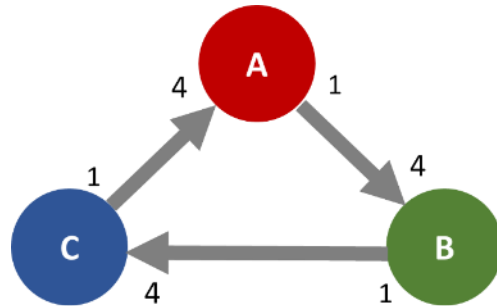
Diversiteit is de bron van deze wonderbare spijziging: wat gegeven wordt is meer waard voor de ontvanger (3 in figuur 1) dan voor de ontvanger (2 in figuur 1).

Figuur 1. Wonderbare spijziging



Diversiteit resulteert niet alleen in samenwerking, maar samenwerking resulteert ook in meer diversiteit doordat de organen A, B en C zich specialiseren en daardoor steeds beter worden in het dienen van elkaar. Door deze positieve spiraal groeit de winst van samenwerking steeds verder (2 daalt naar 1 en 3 stijgt naar 4 in figuur 2 zodat de winst voor eenieder stijgt van $3-2=1$ naar $4-1=3$).

Figuur 2. Groei in wederzijdse dienstbaarheid



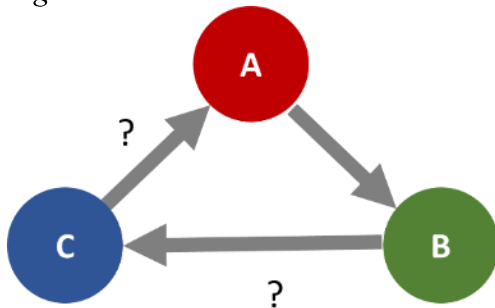
Er zijn dan twee redenen voor dankbaarheid. In de eerste plaats krijgen we meer terug dan wat we zelf opgeven; een deel van wat we ontvangen is 'onverdiend,' het is pure genade. Een tweede reden voor dankbaarheid zijn onze naasten. Dat zijn potentiële

partners met wie we steeds meer waarde kunnen scheppen voor elkaar.

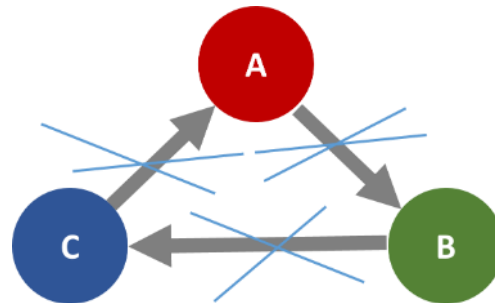
Vertrouwen en zondeval

In de echte samenleving is deze wederkerigheid tussen de verschillende organen veel complexer dan in figuren 1 en 2. Maar de gestileerde economie met maar drie personen is genoeg om de cruciale vertrouwensfunctie van geld te illustreren. Hoe kan A erop vertrouwen dat er iemand anders in het huishouden is die voor A zorgt als zij of hij als eerste geeft aan B (figuur 3)? Zonder dat vertrouwen is de kans groot dat A zich inzet voor zichzelf in plaats van voor B. Daardoor verdwijnt niet alleen het kredietrisico voor A maar ook de winst van wederzijdse dienstbaarheid (figuur 4). Dat is zonde zowel economische als theologische zin.

Figuur 2. Vertrouwen?



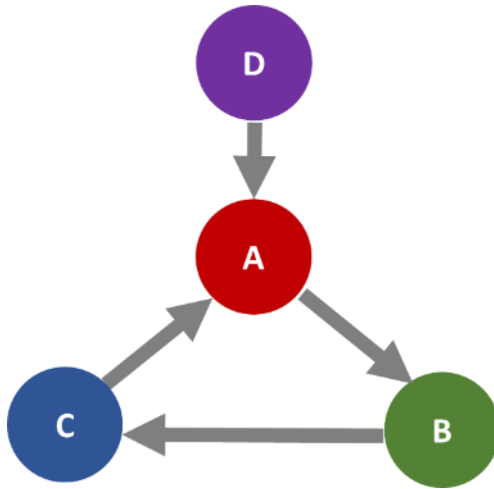
Figuur 3. Zondeval



Verlossing door een betrouwbare partij

Wie verlost deze economie dan uit deze zondeval? Dat is een vierde partij D (figuur 5) die betrouwbare beloftes uitgeeft. Eén zo'n betrouwbare partij D is daarvoor voldoende. Als A iets aan B geeft en B betaalt A daarvoor met een belofte van D, dan krijgt A geen belofte van B maar van D. In feite staat D borg voor B en C en neemt D het kredietrisico van A over.

Figuur 5. Verlossing



Geld als zegen

Geld is niet meer en niet minder dan een schuldbekentenis van een debiteur die iedereen vertrouwt, de D uit figuur 5. In onze economie is die ene betrouwbare partij de centrale bank (CB). Door complexe samenwerking mogelijk te maken is geld misschien wel de waardevolste sociale uitvinding ooit. Kijk maar naar landen waar het commitment van de centrale bank om geld waardevast te houden niet geloofwaardig is en waar de CB niet borg staat voor de kredieten van het bankwezen. Daar wil je niet wonen. Want daar ben je je leven niet zeker. Jan

Prij heeft volstrekt gelijk. Het is niet je geld of je leven, maar je geld en je leven.

Liquiditeitsval

Centrale banken behoeden ons ook voor de desastreuze sociaal gevolgen van geldzucht. Steeds is er weer de verleiding om geld te zien als een idool in plaats van een icoon. Als mensen in onzekere tijden alleen nog maar geld willen aanhouden en geen relaties meer aan durven te gaan vanwege het kredietrisico, grijpt de centrale bank in door rentes te verlagen of, indien nodig, zelf kredietrisico op haar balans te nemen. Zo voorkomt de centrale bank dat de economie in een neerwaartse spiraal terecht komt, de zogenoemde liquiditeitsval. Op deze manier behoeden de centrale banken ons voor de leugen dat welvaart voortkomt uit het accumuleren van goud in plaats van het onderlinge vertrouwen dat wederzijdse dienstbaarheid mogelijk maakt. Geld is niet iets fysieks maar vertrouwen in elkaar. Adam Smith vocht al tegen die misvatting van het mercantilisme. Dit idee komt in onze tijd weer terug in de vorm van cryptomunten. Hoe dan ook, laten we dankbaar zijn voor de rol die centrale banken tijdens de coronapandemie hebben gespeeld.

Daarmee is onnoemelijk veel menselijk leed voorkomen.

De Europese Centrale Bank

Prij pleit in hoofdstuk 8 voor een economie van de dankbaarheid als een toekomstdroom. Maar is zo'n economie wellicht al onder ons? Een ander voorbeeld zijn de schulden van Zuid-Europa. Prij pleit voor gedeeltelijke kwijtschelding van Zuid-Europese schuld. Maar hij vermeldt niet dat de Noord-Europese landen in de EMU al lang borg staan voor Zuid-Europa. Dat is namelijk de les van de euro-crisis uit 2012: een monetaire unie werkt alleen als landen borg staan voor elkaar via de balans van de gemeenschappelijke centrale bank. Waar was u toen Mario Draghi die befaamde drie woorden uitsprak: "Whatever it takes?" Misschien minder spectaculair dan schuldkwijtschelding maar minstens zo effectief.

Het koninkrijk van God is al meer onder ons dan we vaak denken. We staan op heilige grond. Veel van de idealen die Prij in hoofdstuk 8 bespreekt, zoals vijanden die vrienden worden, zijn hier in het Rijnland, een grond doordrenkt

met het bloed van twee wereldoorlogen, al deels bereikt, hoe kwetsbaar ook.

God de Vader als betrouwbare centrale bank

Het commitment van een betrouwbare centrale bank is niet alleen reden voor dankbaarheid, het is ook een icoon van God's commitment aan Zijn economie: de schepping als geheel. D staat dus ook voor de D van Deus (figuur 5). Niet voor niets staat op de dollar '*in God we trust*' en op de rand van Nederlandse euro's '*God zij met ons.*' Prij citeert in het hoofdstuk over geld terecht de bergrede '*Kijk naar de vogels in de licht...het is jullie hemelse Vader die ze voedt.*'(...) '*Jullie Vader weet wel dat jullie die dingen nodig heeft.*

Zoek liever eerst het koninkrijk van God en zijn gerechtigheid, dan zullen al die andere dingen je erbij gegeven worden.'

Christus begrijpt dat mensen alleen durven te geven als ze erop kunnen vertrouwen dat hen gegeven zal worden. Alleen als mensen vertrouwen dat God borg staat als centrale bank, wordt de schepping vruchtbaar.

De Zoon bracht geloof terug in centrale bank

De zondeval kan gezien worden als een gebrek van vertrouwen in God als

centrale bank van de schepping. Om de schepping uit die zondeval te bevrijden, moest Christus laten zien dat God daadwerkelijk borg staat voor Zijn schepping. Hij werd niet zoals Mario Draghi op zijn woord geloofd. Daarom moest Christus sterven aan het kruis in het vertrouwen dat God Hem weer tot leven zou wekken. Geen woorden maar daden dus.

De Heilige Geest bekrachtigt het bankwezen

De opstanding opende het hart van de mens voor de Heilige Geest. Die Geest van de opgestane Christus is het onderpand, de helper, die mensen bijstaat om als eerste te durven geven. Mensen kunnen door die Geest de schepping krediet verlenen. Met andere woorden: Het bankwezen van God's economie gaat weer functioneren. Daardoor wordt de schepping verlost uit de vertrouwensval en wordt ze weer vruchtbaar. *De schepping heeft weer hoop gekregen* (Romeinen 8:20).

Dankbaarheid en wederkerigheid

Prij's pleidooi voor de economie van dankbaarheid vraagt dat we oog hebben voor wat goed gaat. Maar we zijn vaak bang om te laten zien dat er veel goed gaat omdat we vrezen dat dan de

urgentie verdwijnt om de samenleving te verbeteren. Die vrees is onterecht. Geloof, hoop en liefde zijn namelijk uiteindelijk duurzamer dan angst en oordeel. Gedragswetenschappelijk onderzoek laat zien dat wederkerigheid de duurzaamste drijfveer is om te geven. Naarmate mensen zich er meer bewust zijn dat hen veel gegeven is en dat ze erop kunnen vertrouwen dat anderen voor hen zorgen, zetten ze zich meer in voor anderen. Zo is de beste manier om mensen te stimuleren meer te doen is aan energiebesparing, niet het vertonen van smeltende ijskappen maar het laten zien dat er in hun sociale omgeving al veel aan gebeurt.

Juist vanwege die drijfveer van wederkerigheid zou gemoraliseer over wat er allemaal mis is met onze samenleving wel eens contraproductief kunnen zijn. Je zou daardoor namelijk bijna kunnen gaan geloven dat mensen niet te vertrouwen zijn en dat je daarom maar beter eerst aan jezelf kunnen denken. Om met Franklin Roosevelt te spreken: *'The only thing we have to fear is fear itself'*.

Slot

Ik steun het pleidooi van Prij voor de economie van de dankbaarheid van

harte. Het is een verfrissende wind van geloof en hoop dat leven geeft. Laten we ons verheugen in het goede nieuws. Christus heeft de wereld onherkenbaar veranderd. God zij dank dat we hier in dit prachtige land, en in deze mooie en uitdagende tijd mogen leven.



oorkonde

In een openbare bijeenkomst onder auspiciën van
het College van Dorothea van de Vrije Universiteit,
gehouden op 1 november 2011, te Amsterdam

drs. Jan Drij

de *Dr. J. A. J. de Groot* in naam van
uitsprekend volgens de bijzondere kwalificatie van vijf voren.

God en Geld

Van het College van Dorothea.

prof. dr. C. M. van Drong
voorzitter en rector magnificus a.i.

